

**ПРОБЛЕМИ «ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ» В УКРАЇНІ
ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ**

*Матросова Л.М., д.е.н., професор, професор кафедри державних фінансів,
ХІФ УДУФМТ, м. Харків, Україна*

Однією з актуальних проблем економіки України на шляху ринкових перетворень є збільшення обсягу фінансових ресурсів на рівні держави. Поповнення ресурсної бази державних фінансів можливе за рахунок забезпечення швидких темпів розвитку вітчизняної економіки, однак виконання цього завдання можливе лише за умови залучення до офіційного господарського обороту усіх наявних фінансових ресурсів, в тому числі й тих, що обертаються у сфері «тіньової економіки».

Особливу увагу феномен «тіньової економіки» привертає до себе через значні розміри ресурсів, які обертаються у «тіньовому секторі», негативний вплив на ділову репутацію країни у взаємовідносинах із міжнародними фінансовими організаціями та інвесторами з огляду на можливість отримання зовнішніх позик і надходження іноземних інвестицій та загалом на формування політичного та соціально - економічного іміджу країни.

В економічному обороті термін «тіньова економіка» (від англ. shadoweconomy, undergroundeconomy, blackeconomy) з'явився на початку 1970-х років для визначення ситуації щодо приховування доходів та анти суспільних засобів їх здобування. Існує декілька визначень щодо терміну «тіньова економіка».

1. Сукупність фінансово-господарських операцій, що не виявляються відкритими перевірочними методами та спрямовані на отримання доходів шляхом ухилення від оподаткування.

2. Неконтрольовані державою виробництво, розподіл, обмін та споживання товарно - матеріальних цінностей і послуг, а також усі невраховані види економічної діяльності або такі, що не регламентуються відповідними нормативними документами.

3. Економічна діяльність, у якій створюється додана вартість за рахунками СНР, що повністю або частково не враховується в офіційній статистиці та не включається в базу оподаткування.

4. Системне господарське явище, що існує на рівні з легальною економікою та свідчить про її недосконалість.

5. Економічна діяльність, яка не враховується / не контролюється офіційними державними органами та спрямована на отримання доходів шляхом порушення чинного законодавства.

Найбільш розповсюдженим у практиці є визначення цього терміну, що запропоновано американським економістом Едгаром Фейгом у 1979 році. Згідно з

ним до «тіньової економіки» відноситься вся економічна діяльність, що з тих або інших причин не враховується офіційною статистикою і не включається при підрахунках до показників у системі національних рахунків [1].

Слід відзначити, що проблема боротьби з тіньовою економікою існує практично у всіх країнах світу. Різниця лише у обсягах та ступеню успішності держави у її подоланні. Поширення та розвиток «тіньової економіки» залежать від наступних чинників: 1) економічних: високого рівня податків, кризи фінансової системи та впливу її негативних наслідків на економічну діяльність в цілому, порушення законодавства під час процесу приватизації, діяльності незареєстрованих / неофіційних економічних структур; 2) соціальних: низького рівня життя населення, що сприяє розвитку прихованих видів економічної діяльності, високого рівня безробіття та орієнтації частки населення на отримання доходів на будь-яких умовах, нерівномірного розподілу національного доходу; 3) правових: недосконалості законодавства, неефективної діяльності правоохоронних структур із переслідування (попередження) незаконної та кримінальної економічної діяльності, а також механізму координації боротьби з економічною злочинністю в цілому.

До негативних наслідків «тіньової економіки» слід віднести такі:

- скорочення бази оподаткування та зростання «податкового тягаря» на легальний сектор економіки;

- зниження конкурентоспроможності легальної економіки, що, в свою чергу, підштовхує інших суб'єктів господарювання до переходу в «тінь»;

- відтік значних обсягів ресурсів у «тіньовий» сектор економіки, що супроводжується зростання масштабів корупції;

- зростання обсягів неконтрольованої торгівлі, в тому числі неякісними та небезпечними для споживачів товарами.

Нажаль, в Україні за останні роки виникла така специфічна форма прояву «тіньової економіки», як рейдерство, або силове захоплення підприємств. Це призводить до негативних наслідків в країні: дестабілізації роботи підприємств, скороченню обсягів виробництва, руйнуванню трудових колективів, соціальним конфліктам у суспільстві, порушенню законодавства, недовіри до влади, погіршенню іміджу та інвестиційної привабливості країни у світі. Тому боротьба з «тіньовою економікою» є важливим завданням для держави, оскільки залучення ресурсів з цього сектору надає підстави для зростання офіційної економіки та покращення стану економічного розвитку країни в цілому.

Статистика свідчить, що обсяги «тіньової економіки» в світі постійно зростають. Якщо на початку 60-х років минулого сторіччя частка «тіні» у світовій економіці була незначною на рівні 5 - 6%, то на сьогодні, за оцінками експертів, більше третини світового ВВП створюється у «тіньовому секторі». Так, за підрахунками Світового банку, із загального обсягу світового ВВП, який у 2012 році становив 71,66 трлн. дол. США, у «тіньовому секторі» було вироблено близько 26 трлн. дол. США. Найбільш високий рівень «тіньової економіки» в країнах - нових членах ЄС спостерігається у Болгарії (33,0%), далі йдуть Угорщина, Литва, Румунія

(по 30,0%), Естонія (29,0%), Латвія (27,0%), Греція (26,0%). Серед країн Західної Європи найбільш високі показники «тіньової економіки» має Бельгія (17,0%), Швеція (16,0%) та Норвегія (15,0%). Найбільш низькі – в Австрії та Швейцарії (по 8,0%).

В Україні, за даними Міністерства економічного розвитку, рівень «тіньової економіки» в 1 кварталі 2015 року підвищився на 5% порівняно з відповідним періодом 2014 року і склав до 47% офіційного ВВП[2]. Найбільш значні масштаби «тіньової економіки» в Україні спостерігаються в торгівлі, виробництві, у сфері оплати праці. Оскільки на розвиток «тіньової економіки» впливає багато чинників, засоби боротьби із нею також повинні бути комплексними та включати економічні, адміністративні, правові та соціальні заходи. До основних напрямів боротьби з «тіньовою економікою» слід віднести:

- ✓ створення сприятливих умов для розвитку різних форм підприємницької діяльності;
- ✓ вдосконалення податкової системи, збалансованість між фіскальною та регулюючою функціями податків, оптимізація податкового адміністрування;
- ✓ реформування системи контролю за сплатою податків та запровадження механізмів легалізації обігу «тіньових» коштів та капіталу;
- ✓ забезпечення прозорості у сфері зайнятості населення та оплати праці робітників.

✓

Список літератури:

1. Лісовий А.В. Методи виявлення та оцінювання тіньового сектору економіки / А.В. Лісовий, С.В. Кирпа // Збірник наук. праць Національного ун-ту ДПС України. – 2011. – № 1. – С. 267 – 275.
2. Оратовська А. «Слово і Діло». 17 серпня 2015 / А. Оратовська // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.slovoidilo.ua/2015/08/17/statija/ekonomika/piv-ekonomiky-v-tini>.